

Tarnowska, Maria

Pracownia naukowa wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1965-1975

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 295-303

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Tarnowska

PRACOWNIA NAUKOWA
WOJEWÓDZKIEGO ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO
W OLSZTYNIE W LATACH 1965—1975

Jednym z najważniejszych zadań archiwów państwowych w Polsce jest udostępnianie materiałów archiwalnych dla badań historycznych oraz dla bieżących potrzeb państwa i obywateli. Udostępnianie odbywa się bezpośrednio w pracowniach naukowych oraz w drodze wszelkiego rodzaju kwerend. Podstawę prawną udostępnienia stanowi Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z 22 marca 1957 roku w sprawie korzystania z materiałów archiwalnych¹, zmienione zarządzeniami ministra Szkolnictwa Wyższego z 12 lutego 1966 roku² oraz ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z 13 stycznia 1968 roku³. Ponadto obowiązuje służbę archiwalną, jak i korzystających, regulamin udostępniania materiałów archiwalnych⁴. W stosunku do okresu międzywojennego rozszerzono ramy chronologiczne udostępnianych akt najnowszych. W świetle ostatniego z wyżej wymienionych zarządzeń akta do 1939 roku udostępniane są bez większych ograniczeń po uzyskaniu zezwolenia dyrektora archiwum. Materiały źródłowe z lat 1939—1950 udostępnia się po pozytywnym zaopiniowaniu wniosku przez komisję opiniodawczo-doradcze, które od 1968 roku działają przy poszczególnych archiwach. Zezwoleń na korzystanie z akt po 1950 roku udziela naczelny dyrektor archiwów państwowych na wniosek właściwej komisji opiniodawczo-doradczej.

UDOSTĘPNIENIE AKT DLA CEŁÓW NAUKOWYCH

Pracownia Naukowa Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, z uwagi na olbrzymie trudności lokalowe, zorganizowana została w niewielkim pomieszczeniu około 25 m², w którym jednorazowo może pracować zaledwie sześć osób. Aby ułatwić korzystającym szerszy dostęp do akt, oprócz normalnych godzin otwarcia Pracowni od 8.00—15.30, dodatkowo cztery razy w tygodniu w poniedziałki, wtorki, środy i czwartki pełnione są dyżury w go-

1 Monitor Polski, 1957, nr 24, poz. 173.

2 Ibidem, 1966, nr 5, poz. 44.

3 Ibidem, 1968, nr 4, poz. 24.

4 Załącznik do Zarządzenia Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych nr 10 z 29 VI 1980 w sprawie udostępnienia materiałów archiwalnych w pracowniach naukowych archiwów państwowych.

dzinach od 16.00—19.00. Uruchomiona od 20 października 1975 roku pracownia reprograficzna stworzyła możliwość sporządzania odbitek kserograficznych, fotokopii oraz mikrofilmów użytkowych. W Pracowni Naukowej są trzy dokumatory, dzięki czemu badacze mogą korzystać z mikrofilmów zarówno akt własnych archiwum, najczęściej udostępnianych, narażonych przeto na szybsze zniszczenie, jak i z mikrofilmowanych akt dotyczących historii Warmii i Mazur z innych archiwów krajowych i zagranicznych. Ponadto zaopatrzone Pracownię w bibliotekę podręczną składającą się z wydawnictw archiwalnych, encyklopedycznych, słowników i wydawnictw regionalnych. Udostępnia się również korzystającym wydawnictwa zwarte, czasopisma i starodruki z zasobu biblioteki archiwalnej, liczącej około 9000 woluminów. Zgromadzone zostały w Pracowni Naukowej również wszystkie pomoce ewidencyjno-informacyjne związane z zasobem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie i placówek podległych. Podstawową część pomocy ewidencyjno-informacyjnych stanowią inwentarze książkowe. Archiwum olsztyńskie dysponuje 284 inwentarzami książkowymi i 151 kartkowymi. Archiwa podległe posiadają 198 całkowicie opracowanych zespołów, przede wszystkim z okresu Polski Ludowej. Oprócz inwentarzy archiwalnych, spisu zespołów i kartoteki, dane o zasobie zawarte są w „Archiwalnym Biuletynie Informacyjnym”⁵ oraz wielu artykułach zamieszczonych w prasie archiwalnej i regionalnej. Na szczególną uwagę zasługują artykuły Tadeusza Grygiera: *Źródła archiwalne do dziejów Prus Wschodnich okresu nazistowskiego w latach 1933—1945 w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, *Dokumentacja dziejów Prus Wschodnich w latach 1933—1945 w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, *Informatyka archiwalna dla Prus Wschodnich w latach 1939—1945 oraz Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie*⁶, jak również *Akta Rejencji Olsztyńskiej (Regierung Allenstein) w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*⁷, *Anieli Przywuskiej Akta podworskie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*⁸, *Stanisława Rożańskiego Z problematyki ochrony zabytków sztuki byłych Prus Wschodnich*⁹. Z okresu Polski Ludowej na podkreślenie zasługują artykuły *Franciszka Sokolowskiego Z badań nad administracją Okręgu Mazurskiego 1945—1946*¹⁰, *Tadeusza Grygiera Dokumentacja archiwalna urzędów województwa olsztyńskiego*¹¹, *Zygmunta Lietza Stan zachowania akt do dziejów kultury województwa olsztyńskiego*¹² oraz *Marii Tarnowskiej Materiały źródłowe archiwów państwowych województwa olsztyńskiego do dziejów*

5 *Archiwalny Biuletyn Informacyjny, Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie oraz jego archiwa powiatowe*, Warszawa 1957, wyd. 2, ss. 49. Wykaz zespołów udostępnionych do badań naukowych zawiera również *Katalog inwentarzy archiwalnych*, Warszawa 1971, ss. 422—430.

6 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1970, nr 4, ss. 545—587; *ibidem*, 1971, nr 1, ss. 81—124; *ibidem*, 1971, nr 2/3, ss. 294—326; *ibidem*, 1963, nr 2, ss. 306—320; *Druga wojna światowa 1939—1945. Informator o materiałach źródłowych przechowywanych w archiwach PRL*, Warszawa 1972, ss. 314—322.

7 *Archeion*, 1962, t. 38, ss. 129—154.

8 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1964, nr 2, ss. 168—195.

9 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1957, nr 1, ss. 11—25.

10 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1974, nr 3, ss. 291—311.

11 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1964, nr 3, ss. 346—371.

12 *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1971, nr 1, ss. 125—137.

Warmii i Mazur w latach 1945—1950¹³. Kilka artykułów dotyczyło publikacji źródeł do dziejów Warmii i Mazur¹⁴.

Z pomocy wyższego rzędu, pozwalających badaczom na dotarcie w jak najkrótszym czasie do poszukiwanej informacji, należy wymienić częściowo już opublikowany przez Tadeusza Grygiera *Sumariusz akt naczelnej władzy Prus Książęcych „Etats-Ministerium”*¹⁵, indeks przedmiotowy do zespołu Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, opracowany na podstawie zawartości poszczególnych jednostek archiwalnych, katalogi zdjęć, rysunków i dokumentacji technicznej oraz indeks miejscowości zespołu Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich. Ponadto archiwum posiada kartotekę do dziejów wsi, sporządzoną na podstawie akt z zespołu Rejencji Olsztyńskiej i zespołów podworskich. Wymaga ona jednak uzupełnienia o dane z innych zespołów. Z uwagi na pilną potrzebę opracowania zasobu archiwalnego, przygotowanie przewodnika po zasobie archiwów województwa olsztyńskiego przełożono na lata 1980—1985, natomiast w bieżącej pięcioletce zaplanowano przygotowanie do druku przewodnika po zespołach Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski i Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie.

W okresie od 1965 do 1975 roku w Pracowni Naukowej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie zanotowano liczbę 423 korzystających. Łącznie udostępniono 8001 jednostek archiwalnych (dalej j.a.) Z innych archiwów krajowych w ramach wypożyczeń międzyarchiwalnych sprowadzono 516 j.a., zaś na zewnątrz wypożyczono 707 j.a. Kontakty z zagranicą ograniczyły się do sprowadzenia z archiwów Niemieckiej Republiki Demokratycznej akt do dziejów plebiscytów europejskich i plebiscytu na Śląsku, ruchu polskiego na Warmii na przełomie XIX i XX wieku, działalności Wojciecha Kętrzyńskiego w powstaniu styczniowym, kolei państwowych oraz historii weterynarii — łącznie 59 j.a. Odwiedzin w Pracowni Naukowej zanotowano 4555. Szczegółowe dane w rozbiciu rocznym ilustruje tabela 1.

W latach 1974—1975 udostępniano w zasadzie akta z okresu Polski Ludowej z uwagi na ewakuację akt Oddziału I (akta do 1945 r.) związaną z remontem kapitałnym magazynów.

Akta własnego zasobu były wykorzystywane przez pracowników archiwum do sporządzania na rzecz instytucji i osób prywatnych kwerend dotyczących okresu zatrudnienia w instytucjach zlikwidowanych, ustaleń genealogicznych, wyciągów z akt gruntowych i innych. Łącznie wydano 1093 kwerendy. Udzielano również pisemnych informacji o zasobie w oparciu tak o pomoce ewidencyjne, jak i konkretne j.a. Od dwóch lat do celów informa-

13 Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1975, nr 1, ss. 31—64.

14 T. Grygier, W. Korycka, *Nieznane listy Bogustawa Radziwiłła o sytuacji w Prusach Książęcych w czasie II wojny szwedzkiej*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1962, nr 4, ss. 780—806; A. Łukaszewski, *Z materiałów do dziejów szkolnictwa na Mazurach i Warmii w okresie międzywojennym*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1957, nr 1, ss. 38—44; F. Sokołowski, *Materiały źródłowe do początków administracji polskiej na Warmii i Mazurach w 1945 roku*, Rocznik Olsztyński, t. 10, 1972, ss. 323—350; *Rady narodowe w latach 1944—1950. Informator o materiałach źródłowych przechowywanych w archiwach PRL*, Warszawa 1969, ss. 486.

15 Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1965, nr 1, ss. 137—160; nr 2, ss. 327—336; nr 3, ss. 505—512; nr 4, ss. 688—700; 1966, nr 1/2, ss. 275—280; nr 3, ss. 466—472; nr 4, ss. 580—592; 1967, nr 1, ss. 188—196; nr 2, ss. 344—352; nr 3, ss. 472—480; nr 4, ss. 625—640.

TABELA 1. WYKORZYSTANIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH W PRACOWNI NAUKOWEJ WAP W OLSZTYNIE W LATACH 1965—1975

Lata	Ilość j.a.					Liczba	
	sprowadzonych z magazynów WAP do Prac. Nauk.	sprowadzonych z innych archiwów	wypożyczonych z innych archiwów	sprowadzonych z zagranicy	udostępnionych ogółem	korzystających	odwiedzin
1965	583	—	56	—	639	29	163
1966	398	24	239	20	681	35	96
1967	578	78	54	—	710	25	505
1968	539	58	36	—	633	27	410
1969	710	18	29	20	777	29	710
1970	316	72	44	7	439	25	316
1971	485	49	39	5	578	35	235
1972	577	16	86	7	686	50	303
1973	845	62	49	—	956	62	650
1974	870	87	25	—	982	50	657
1975	818	52	50	—	920	56	510
Razem	6719	516	707	59	8001	423	4555

Zródło: Sprawozdania roczne Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie za lata 1965—1973.

tyki sporządzono około 1000 kart dokumentacyjnych, rejestrujących dokumentację techniczną na potrzeby gospodarki narodowej w oparciu o akta miejskie i akta Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prus Wschodnich. Na ten cel udostępniono ponad 200 j.a.

Analiza struktury korzystających wykazała, że w latach 1965—1970 prym wśród korzystających wiedli historycy (profesorowie, docenci, doktorzy i doktoranci), dopiero na drugim miejscu znaleźli się studenci. W następnych latach liczba studentów znacznie wzrosła, co znajduje uzasadnienie w rozwoju olsztyńskich wyższych uczelni oraz masowym uzupełnianiu wyższego wykształcenia osób już pracujących zawodowo. Stały kontakt z archiwum utrzymują historycy sztuki. W niewielkim stopniu wykorzystują źródła dziennikarzy (zaledwie 7 osób w ciągu omawianego okresu) i bibliotekarzy (3 osoby). Około 4—5 osób rocznie stanowią miłośnicy historii regionu — amatorzy, którzy najczęściej będąc już w wieku emerytalnym zbierają materiał archiwalny do różnorodnych zagadnień, wiążących się z wykonywaną przez wiele lat pracą. Odnotowania wymaga fakt prawie systematycznego wykorzystywania akt przez historyków medycyny. Na poziomie 3—4 osób rocznie utrzymuje się liczba archiwistów i pracowników administracji korzystających z akt do celów naukowych. 80% ogółu korzystających pochodziło z Warmii i Mazur, pozostałe 20% stanowiły osoby z innych środowisk naukowych w kraju, prowadzące badania nad przeszłością naszego regionu. Ponadto Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie odwiedziło 7 badaczy zagranicznych.

Zainteresowania korzystających uległy w ciągu omawianego okresu wyraznej zmianie. W pierwszym okresie dominowało zapotrzebowanie na akta z okresu XIX i początków XX wieku. Lata 1970—1975 wykazały zwiększone zainteresowanie źródłami z okresu Polski Ludowej. W znacznej mierze przy-

czyniły się do tego obchody 30-lecia, jak i słaba znajomość języków obcych wśród studentów. Zjawisko to wystąpiło we wszystkich archiwach krajowych¹⁶. Z zasobu archiwum olsztyńskiego udostępniono z Oddziału I 2949 j.a., zaś z Oddziału II, gromadzącego akta Polski Ludowej, 4477 j.a., przy czym w 90% były to akta z lat 1945—1950.

Zamówienia badaczy nie dotyczyły wszystkich zespołów archiwalnych. Na ogólną liczbę 752 zespołów Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, w tym 435 uporządkowanych, udostępniono akta 205 zespołów. Najczęściej wykorzystywane były akta zespołu Rejencji Olsztyńskiej, starostw powiatowych (landratur) i wydziałów powiatowych (*Kreisausschussów*), akta miast do 1945 roku, akta podworskie oraz akta Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich. Z okresu Polski Ludowej w najszerszym zakresie wykorzystywano akta organów administracji państwowej: Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski i Urzędu Wojewódzkiego, następnie Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej — organu ustawodawczego samorządu. Z zespołów niezespołonych największe zapotrzebowanie dotyczyło akt Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, Kuratorium Okręgu Szkolnego, Olsztyńskiego i Wojewódzkiego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Olsztynie. W mniejszym stopniu zamówienia dotyczyły akt urzędów szczebla powiatowego, z uwagi na odbicie ich działalności w aktach instytucji wojewódzkich. Nie budziły również większego zainteresowania akta miast z okresu po 1945 roku, z wyjątkiem Zarządu Miejskiego w Olsztynie. Uwidacznia się wyraźne niedoceniające przez badaczy akt naczelnych władz prowincji pruskiej: Naczelnego Prezydium Prus Wschodnich, Starostwa Krajowego Prus Wschodnich, Wydziału Prowincjonalnego Prus Wschodnich, Sejmu Prowincjonalnego Prowincji Pruskiej, Komitetu Stanowego Prus Wschodnich i Litwy. Niewątpliwie zaciążył na tym brak inwentarzy archiwalnych tych zespołów. Część zasobu archiwum nie została w ogóle wykorzystana. Należą do tej grupy akta instytucji bankowych, Dyrekcji Kolei Prus Wschodnich, urzędów rybackich, budowlanych, akta notarialne, sądowe i urzędów stanu cywilnego (wykorzystywane jedynie przy załatwianiu kwerend). Sporadycznie również sprowadzane są z magazynów akta urzędów domenalno-rentowych, instytucji kościelnych oraz nadleśnictw. Stopień wykorzystania materiałów archiwalnych jest bardzo niski. Zjawisko to zanotowały również inne archiwa krajowe¹⁷. W 1971 roku na sesji *Archiwa warsztatem pracy historyka* stwierdzono, że zasób archiwalny archiwów państwowych wykorzystywany jest niewyżej w 1,5%. W archiwach olsztyńskich stopień wykorzystania materiałów archiwalnych jest nieco niższy. Przyczynił się do tego niewątpliwie brak w minionym okresie na terenie Olsztyna wyższej szkoły typu humanistycznego.

Dzięki wykorzystaniu zasobu archiwalnego z terenu naszego województwa powstało w omawianym okresie wiele interesujących prac naukowych, w dużym stopniu wzbogacającym wiedzę o regionie. O niedociągnięciach w zakresie koordynacji badań świadczy fakt, iż archiwum niejednokrotnie udostępnia źródła do identycznych tematów prac magisterskich, dotyczących

16 I. Koberdowa, *Wykorzystanie zasobu archiwów państwowych dla badań naukowych*, w: *Materiały z sesji „Archiwa warsztatem pracy historyka”*, Toruń 1971, ss. 41—52.

17 *Ibidem*, s. 42.

na przykład kształtowania się władzy ludowej w określonym powiecie. Wynika stąd konieczność poważnych ograniczeń, stosowanych przez komisję opiniodawczo-doradczą przy udzielaniu zezwoleń na korzystanie z akt przez studentów. W ten sposób komisja opiniodawczo-doradcza chroni akta nadmiernie wykorzystywane, sugerując jednocześnie zmianę tematu, pozwalającego na wykorzystanie innych materiałów archiwalnych, mniej wykorzystywanych. Pozostała grupa badaczy realizuje z reguły konkretne zamówienia redakcji „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” lub wydawnictwa „Pojezierze”. W tym wypadku komisja opiniodawczo-doradcza przy Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz dyrektor (w przypadku zapotrzebowania na akta do 1939 roku) nie stawiali żadnych przeszkód.

TEMATYKA BADAWCZA

Analiza zgłoszonych w Pracowni Naukowej tematów badawczych pozwoliła na ich ogólny podział według następujących zagadnień: myśl polityczna w Polsce wobec Warmii i Mazur w okresie porozbiorowym, sytuacja Warmii w dobie wojny północnej, działalność polityczna, społeczna i gospodarza rodu Finckensteinów, wkład nauczycieli i duchowieństwa ewangelickiego w utrzymanie polskości na Mazurach w XVIII i XIX wieku, kształtowanie i przeobrażenia świadomości narodowej na Warmii, ustrój administracyjny Prus Wschodnich XIX i XX wieku, baza powstańcza 1863 roku na Mazurach, stosunki narodowościowe w północno-zachodniej części Mazur w XIX wieku, rola gazet polskich w latach 1842—1939 w zachowaniu polskości na Warmii i Mazurach, polityka imperializmu niemieckiego wobec ludności mazurskiej, polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich w latach 1850—1919, stosunek polskiej prasy zaboru pruskiego do wydarzeń rewolucyjnych w Rosji, rola duchowieństwa katolickiego w zaborze pruskim wobec sprawy niepodległości Polski, funkcja polityczna Kościoła katolickiego, plebiscyty na Warmii i Mazurach, polski ruch młodzieżowy w latach 1920—1939, polityka agrarna Niemiec hitlerowskich na tzw. ziemiach wcielonych do Rzeszy, praca przy-musowa na terenie Prus Wschodnich w latach II wojny światowej.

Z okresu historii najnowszej zgłoszono szereg prac doktorskich i magisterskich poruszających sprawy społeczno-polityczne, takie jak powstanie i działalność grup operacyjnych w 1945 roku, jak również organów administracji państwowej i samorządowej, polityka integracyjna państwa polskiego wobec Ziem Odzyskanych, rola Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w odbudowie i rozwoju województwa olsztyńskiego, działalność poszczególnych organów administracji państwowej i urzędów niespolonych, rola rad narodowych, organizacje młodzieżowe wobec przemian społeczno-politycznych na Warmii i Mazurach. Około 10 prac dotyczyło osadnictwa na Warmii i Mazurach i udziału wojska w zagospodarowaniu naszego regionu. Na uwagę zasługują praca doktorska omawiająca udział organów Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa w utrwaleniu władzy ludowej na Warmii i Mazurach w latach 1945—1948 oraz monografia prasy olsztyńskiej w latach 1945—1975.

Drugie miejsce pod względem liczby zgłoszonych tematów zajmują zagadnienia oświaty, kultury i sztuki. Tematem pracy doktorskiej stały się

dzieje oświaty polskiej na Warmii od połowy XVIII do połowy XIX wieku oraz zagadnienia ruchu kulturalnego Warmii, Mazur i Powiśla w okresie międzywojennym. Pozostałe tematy dotyczyły okresu po 1945 roku. Na podkreślenie zasługuje opracowanie monografii oświaty i kultury dorosłych na terenie województwa olsztyńskiego. Szereg prac poświęcono organizacji życia kulturalnego, działalności klubów, towarzystw, amatorskich zespołów artystycznych, organizacji i działalności Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie oraz innych placówek kulturalnych. Najszerszymi badaniami objęto zagadnienia organizacji i rozwoju szkolnictwa. Tematem prac doktorskich stało się szkolnictwo podstawowe województwa olsztyńskiego w latach 1945—1969, szkolnictwo średnie, oświata rolnicza, kształcenie i doksztalcanie nauczycieli dla potrzeb średniego szkolnictwa zawodowego oraz rola szkoły w procesie przeobrażania świadomości społecznej na Warmii i Mazurach w latach 1945—1965. Ponadto zgłoszono kilkanaście prac dyplomowych, magisterskich i innych, związanych z rolą Związku Nauczycielstwa Polskiego i nauczycielstwa polskiego w odbudowie i rozwoju województwa olsztyńskiego, organizacji wychowania przedszkolnego oraz sieci szkół i ich działalności w poszczególnych powiatach.

Ciekawie przedstawiały się badania dotyczące bibliotek na Warmii i Mazurach. Związane były one z rejestracją poloniców w zbiorach bibliotecznych rodów pruskich, historią bibliotek Warmii, bibliotek ludowych w zbiorze pruskim i Rzeszy Niemieckiej w latach 1843—1939, organizacją bibliotek szkolnych i pedagogicznych w latach 1945—1950.

Bogato reprezentowana była tematyka z zakresu historii sztuki. Akta Prowincjonalnego Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prus Wschodnich stały się podstawą opracowania monografii zespołów pałacowych w Markowie, Dawidach, Gładyszach, Drogoszach, Lipowinie, Słobitach, Sztynorcie Wielkim, zamkach w Szymbarku k. Iławy, Szczytnie i Olsztynie. Kwerendy archiwalne dotyczyły również źródeł do opracowania zagadnień historycznych zabytkowych kościołów, łoży masonskiej, jak również opracowań historyczno-urbanistycznych Bartoszyc, Dobrego Miasta i Ornety. Opracowano również dokumentację naukowo-historyczną budownictwa drewnianego na Warmii i Mazurach oraz budownictwa wiejskiego.

W mniejszym stopniu interesowały badaczy sprawy gospodarcze. Na uwagę zasługują jedynie opracowania poświęcone strukturze agrarnej Warmii w XVII wieku, problemowi uprzemysłowienia Prus Wschodnich w latach 1871—1939, reformie rolnej na Pomorzu w latach 1920—1938 oraz stosunkom gospodarczym na wsi w latach 1871—1914. Kilka niewielkich opracowań dotyczyło dziejów wsi: Rusi i okolic, Sławki Wielkiej oraz huty w Jełguniu.

Z okresu Polski Ludowej w wykazie zgłoszonych tematów figurują sprawy związane ze zniszczeniami wojennymi, uruchomieniem przemysłu, przeobrażeniami ekonomicznymi, strukturą agrarną gospodarstw, powiązaniem państwowych gospodarstw rolnych z siecią osadniczą, wpływem organizacji społecznych na przemiany w rolnictwie, zmianami w sieci wód powierzchniowych. W 1975 roku zgłoszono dwie prace magisterskie na temat rozwoju spółdzielczości i handlu.

Istotną wartość naukową posiadają, opracowane na podstawie materiałów obrazujących wytrwałą walkę o polskość Warmii i Mazur, biografie między

innymi tak wybitnych bojowników o polskość tych ziem jak Krzysztof Mrongowiusz, Wojciech Kętrzyński, Wincenty Pol, Andrzej Samulowski, Michał Lengowski, Bogumił Linka, Alojzy Śliwa, Emilia Sukertowa-Biedrawina. Znacznie zaawansowane są badania nad historią medycyny w Prusach Wschodnich, o czym świadczy szereg publikacji opracowanych w dużej mierze przy pomocy akt Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie. Powstaje opracowanie, poświęcone organizacji służby zdrowia w Okręgu Mazurskim po 1945 roku. Wydawane przez Olsztyńskie Wydawnictwo „Pojezierze” monografie poszczególnych miast i powiatów województwa olsztyńskiego skłoniły około 10 osób do skorzystania z archiwaliów, przede wszystkim z okresu Polski Ludowej. Zasób archiwum wykorzystywano również w trakcie opracowania monografii miast Prus Zachodnich I połowy XIX wieku. Z pozostałych tematów na uwagę zasługują badania słownictwa i frazeologii osiedleńczej w latach 1944—1948 na ziemiach północnych, praca językoznawcza dotycząca nazw ulic i placów Olsztyna oraz prace z zakresu demografii.

Oddzielne omówienia wymagają prace naukowo-badawcze pracowników archiwum. Dotyczyły one historii ustroju administracyjnego Prus Książęcych i Warmii do XIX wieku, szkolnictwa w XIX wieku, historii ruchu robotniczego, zagadnień ruchu polskiego oraz korespondencji politycznej w XVIII wieku. Z okresu historii najnowszej zajmowano się dziejami poszczególnych urzędów, dziejami miast, przygotowaniem źródeł do druku oraz przygotowaniem prac informujących o zawartości poszczególnych zespołów archiwalnych.

Możliwość wypożyczeń międzyarchiwalnych pozwoliła na udostępnienie w Pracowni Naukowej akt z wielu archiwów centralnych, wojewódzkich, jak i archiwów wydzielonych oraz archiwów zagranicznych pracownikom naukowym z terenu województwa olsztyńskiego, zajmującym się udziałem kolejarzy w ruchu robotniczym w latach 1878—1914, historią kolei nadwiślańskich, plebiscytem na Śląsku i plebiscytami europejskimi oraz przygotowaniem do druku korespondencji biskupa warmińskiego Stanisława Hozjusza.

Wyniki sygnalizowanych wyżej badań publikowano w formie wydawnictw książkowych i artykułów na łamach miejscowych periodyków naukowych. Nadal jednak istnieją duże potrzeby badawcze w odniesieniu do historii Warmii i Mazur zarówno politycznej, społecznej, a przede wszystkim gospodarczej. Opracowania wymagają między innymi problemy ustrojowe, zagadnienia prawne, problematyka narodowościowa Mazurów, problematyka żydowska i litewska w XIX wieku, zagadnienia demografii historycznej, migracje ludności Prus Wschodnich w I połowie XIX wieku, okres Wiosny Ludów w Prusach Wschodnich, społeczeństwo Prus Wschodnich w czasie I wojny światowej. Należałoby szerzej opracować problemy szkolnictwa i nauki, jak również kwestię opieki Kościoła nad szkołami, problemy języka ojczystego w kościele, funkcje duszpasterskie. Opracowania wymagają również biografie Gustawa Gizewiusza, Maxa Toeppena, Marcina Giersza, Wojciecha Kętrzyńskiego, ks. Walentego Barczewskiego. Zbyt mało uwagi poświęca się tematyce gospodarczej Prus Wschodnich — nie doczekały się opracowania takie sprawy, jak reformy agrarne na Mazurach, gospodarka rolna, leśna, rybna, hodowla, rzemiosło, handel, budownictwo i sprawy komunikacji w Prusach Wschodnich. Nie budziły dotychczas większego zainteresowania sprawy gos-

podarcze okresu Polski Ludowej, zagadnienia ludności rodzimej, jak również organizacja i wkład organów prokuratury i sądownictwa w utrwalenie ładu i praworządności.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe od wielu lat stara się skoordynować plany w zakresie opracowania zespołów z postulatami badawczymi olsztyńskiego środowiska naukowego, organizując co pewien czas narady środowiskowe. Zainteresowanie w ubiegłym pięcioleciu okresem historii najnowszej skłoniło archiwum do zwiększonego planu opracowania zespołów z lat 1945—1975. Plan pięcioletni na lata 1976—1980 przewiduje zakończenie porządkowania źródeł z lat 1945—1950 i udostępnienie badaczom akt zlikwidowanych urzędów administracji szczebla powiatowego: prezydiów powiatowych rad narodowych i urzędów powiatowych od 1950 do 1975 roku. Z Oddziału I zaś opracowane zostaną akta z zespołów: Rząd Prus Książęcych, akta Sejmiku Prus Książęcych, Naczelne Prezydium Prus Wschodnich, Komitet Stanowy Prus Wschodnich i Litwy, grupa zespołów domenalno-rentowych, Narodowa Partia Ludowa. Przewiduje się ponadto uzupełnienie zespołów szkolnych aktami wyłączonymi z luzów.